

Şâir Lütfullah Muttalip

ve

Rus - Çin İstismarcılığı**A. Şekür TURAN**

Lütfullah Muttalip, Milliyetçi Çin hükümetince şehid edilen bir Uygur edip ve şâiridir. Şehid edilışinden 38 yıl geçtikten sonra, Doğu Türkistanı istilâ etmek için çeşitli entrikalara başvuran ve vurmağa devam eden Sovyet Rusya ile, o yurdu istilâ etmiş olan Çin Halk Cumhuriyeti, bu şâirin şiirlerinden, istismar edebileceklerini bastırdılar.

Tabii böyle istismarlara ilk başvuran Sovyet Rusya oldu. Rusya şâirimizin bazı eserleriyle romanlarını, 1951-1957 seneleri arasında 4 defa Uygur Türkçesiyle, 1976 da Rusça ve Özbek Türkçesiyle neşretmek süretiyle parapoganda aracı olarak istismar etti. (1) Çünkü, şâirimiz hayatta olmadığı için kendi fikirlerini açıklayacak, şiirlerinin anlamını izah edecek durumda değildir. Edibimiz, yurdunun menfaatını göz önünde bulundurarak, yabancı ideolojilerden uzak bir şekilde ve iyi niyetle, şiirlerinde memleketindeki bazı din adamlarıyla, zenginlerin hatalı yönlerini dile getirmiştir. İstismarcıların, özellikle seçtikleri bu şiirlerden medet umduklarına göre, belki şâirimizin yazmadıklarını da uydurarak ilâve edip, yeni nesli yanıltıp şartlandırabilirler.

Bu yazımızda şâirimizi kendi açımızdan değerlendiren, elimizde olan kıt, fakat gerçek kaynaklara dayanarak, imkânımız ölçüsünde hakikî yönünü ortaya koymağa çalışacağız. Doğu Türkistan'ın yakın tarihine bakacak olursak, bazı bahtsız siyasetçileri, din adamlarını, yazarları ve şâirleri görürüz. Bunların bahtsız oluşlarının sebepleri ise, öne sürdüğü fikir ve düşüncelerinin, milletin faydasına olduğu halde, halkına anlatamamış ve benimsetmemiş olmalarından ileri geliyordu. Çünkü bu kişiler, iyi niyetli ve bilgili olmalarına rağmen, kendi milletini yeterince tanımıyor, düşmanlarının hilelerini hesap edemiyorlardı. İşte bunlardan biri de, buhtsız şâirimiz Lütfullah Muttalip'dir.

Lütfullah Muttalip, 1922 senesinde Doğu Türkistanın Gulca vilâyetine bağlı Nilki kasabasında doğmuştur. Dindar ve aydın bir Uygur ailesinin oğludur. İlk tahsilini ba-

basının yanında Nilki'da yaptıktan sonra, orta öğrenimi için Gulcadaki Tatar orta okuluna girmiştir. (2) Burada okulunda okurken bir Tatar ailesinin yanında kalmış (3) ve şiirlerinin bazılarında, okuduğu okul, kaldığı âilenin tesiriyle Tatar Türkçesi kullanmıştır. İlk şiirini gene bu okulda 1937 senesinde yazmıştır. (4)

Muttalip'in, Gulca gibi bir modern şehirde yetişmiş olması, diğer taraftan Türkistanın çeşitli şehirlerinden gelip buraya yerleşen Türk boylarının elit temsilcileriyle temâsı, onların fikirlerinin tesirinde kalması; onun şâirlik ruhunu kamçulamıştır. Tesirinde kaldığı fikirler etrafında yazdığı şiirler sâyesinde, genç yaşta tanınmış bir şâir olarak ortaya çıkmıştır. Şâirimizin geniş araştırma yapacak ve hadiselere kendi açısından bakacak tecrübesi olmadığı için, 18 yaşın verdiği heyecanla, zaman, zaman bir birine zıt fikirlerle ortaya çıktığı görülmüştür. Böyle yazdığı şiirlerinin bazılarını, bu iki devlet (Çin ve Rusya) işlerine geldiği için yayınlayıp, kendi gayelerine uygun olarak kullanmaktadırlar. Oysa şâirimizin, halkının severek okuduğu ve bestelendiği şiirleri de vardır.

Muttalip 1941 senesinde Urümçi öğretmen okulunu bitirip, aynı şehirde çıkmakta olan yarı resmî «Şincang Gazete» sinde görev almıştır. Bu gazetenin edebiyat sayfasını idare eden şâirimiz «Edebiyat Gülzarı» başlığı altında şiirler yazmış ve halk edebiyatından nûmuneler neşretmiştir. Urümçide siyasî değişiklikler olunca Çinliler, Muttalip'i 1943 senesinde Aksu vilâyetine tayin etmişler; daha doğrusu sürmüşlerdir. Bu defâ, Aksu vilâyetinde çıkan «Aksu» gazetesinde görev alan şâirimiz, bu gazetede «Hayalcan tilekler» (Hayâlîmizdeki dilekler), «Yıllarga cevap» (Yıllara cevap), «Kel bahar» (Gel bahar) ve «Sazendem» (Sazcılarım) başlığı altında «Halkı uyandırmak» için şiirler yazmıştır. Fakat uyandırmak istediği halkı, şâirden gündelik hâdiseler üzerinde şiirler değil, ilâhîler, naatlar ve hikmetler yazmasını istiyordu. Oysa şâirimiz bu şekilde halkına

- (1) «Bizning vete» gazetesi, Ağustos 1977, sayı: 15, sayfa: 1.
- (2) Tatar orta okulu, Gulcada yerleşen Tatarlar için açılan okul olup, modern öğretim yapıldığı için bazı Uygurlar da çocuklarını bu okul'da okutmuştur.
- (3) Şâirimizin yanında kalarak okuduğu Taliha Kahraman, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili bölümü okutmanlarından İklil Kurbanın akrabası olup, hâlen Ankaradadır.
- (4) L. Muttalip Eserleri, Milletler Neşriyatı, Urümçi (Çin Halk Cumhuriyeti) 1981 sayfa: 173.

daha çok hizmet ettiğine inanıyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, şâirimiz, halkını yeterince tanımıyor, müstevlîlerinin hîlelerini sezemiyordu. Bilmeyerek gittikçe halkından uzaklaşan şâirimiz yalnız kalıyordu. Modern giyindiği, bâzı islâmî emirleri yerine getiremediği için de «Komünistlik, kâfirlik»le itham ediliyordu. Bu gibi ithamlar Milliyetçi Çin idaresince de körüklenince şâirimiz büsbütün yalnız kalmıştır. Çünkü Milliyetçi Çin de, böyle yetişmiş istikbâlî gören bir Uygur şairinden kurtulmak istiyordu.

Nihayet 1944 senesinde İli vilâyetinde halkın yaptığı istiklâl mücadelesi (sonradan Rus kontroluna girecektir) başlayınca, şâirimiz yıllarca hayâlını kurduğu bu istiklâl mücadelesinden umutlanıp Aksu vilâyetindeki teşkilâta girer. Bu gizli teşkilâtın parapoganda işini yüklenir. Bildiriler ve diğer yayınlar vasıtasıyla mücadeleyi destekleyen şiirler yazmağa başlar.

Meselâ:

«Ölüm ya körüm dep milyonlarca el
Kanlık meydanlara tüştü bağlap bel
Bu yolda aksa mu kanlar bolup sel
Bu köreş maksadımızı kılğusudur hel.»

Yâni:

Ya ölürüz ya görürüz diye milyonlarca kişi
Kanlı meydanlara girdi belini bağlayıp
Bu yolda aksa da kanlar sel olup
Bu göreş gâyemizi hal edecektir.

Bu faaliyeti Milliyetçi Çin hükümetince tesbit edilip, tutuklanır. Aksunun rütübetli bir hapisanesine atarlar. Halkı tarafından da anlaşılmayan, sevilmeyen şâir kimsesizlik (5), bakımsızlık ve sonu gelmeyen işkence altında fecî şekilde can verir. Bu korkunç işkenceye orada yatmakta olan âdi suçlu vatandaşları da yardımcı olurlar. O âdi suçlulardan biri bu işkence olayını 1947 de Ürümqide çıkan «Oygan» gazetesine anlatmış ve tefrika halinde neşredilmişti. Yanılmıyorsam gazete, Çin idaresinden —sözde de olsa— hesap soruyordu; tarihi de 1974 haziran ayı olsa gerektir.

Şâirimizin herkes tarafından sırası geldikçe severek söylediği bir beyitini de tekrarlayalım:

«Bu kang dünya men üçün boldı dövzak
Yeş konglümni hazan kıldı kanhor ablak.»

Yâni:

Bu geniş dünya bana cehennem oldu.
Gençliğimi hazâne çevirdi, kan yutan

mürdar.
Görülyorki bu bahtsız şâirimiz, hayatı boyunca çeşitli zorluk, iftirâ, korkunç işkencelere maruz kalarak memleketine faydalı omleğe çalışmış ve şehit edilmiştir. Bana kalırsa bu gibi hadiseler, istilâyâ uğramış bir milletin şâiri için olağan sayılmamalıdır.

ARAYIŞ

Kafamda karma-karışık şeyler..
İsim veremediğim,
Dile getiremediğim,
Karma-karışık..
Ardı-arkası gelmeyen
Bir sürü çağrışım:
Kitaplar, yastık, karlar, tren..
Sonra birden, dağılıyor hepsi;
Aradığım şey, onların arasında yok.
Yoruyorum kafamı, iyice;
Sıkıyorum dişlerimi, kırılışıya..
Tekrar geliyor bazı şeyler,
Neden sonra farkediyorum;
Sessizliğin sesi
Kulaklarımı patlatacak.
Bir rüzgar uğultusu duyuyorum,
Bir kış gecesi,
Fırtınalı bir deniz,
Çölde kum yığınları,
Masanın çekmecesini,
Beyaz bir kâğıt,
Ölümler, deliller hastahanesi;
Papatyalar...
Aman Allahım! Artık çıldıracağım..
Sonra bir sessizlik..
Beynimde bir ışık yanıyor;
Bir mum, bir meş'ale.
Sanki derin bir uykudan uyanıyorum.
Aydınlık..
Ruhumu buluyorum sanki...
Benliğimi,
Sonra Yaradanımı..
Evet, evet; Allah'ımı buluyorum..
Aradığımı buldum sonunda; buldum!..
Artık karışık değil zihnim; net, pürüzsüz.
Düşünebiliyorum;
Dünya aydınlık, pırlı pırlı..
OHH...
Nihaye aradığımı, O yüce Allahı buldum...

Emine SUPÇİN

labilir. Fakat bir şâiri öldürdükten sonra, kendi toplumunun gözünden düşürmek için entrikalara baş vurup, kendi emellerine alet etmek, Doğu Türkistan için olduğu kadar, kendini müdâfâa edemeyen şâirimiz için de, bin defa öldürülmekten daha beter olsa gerektir.

(55) O tarihlerde Gulca—Altay—Çöyçek vilâyetlerinde Milliyetçi Çinden ayrı hükümet kurulduğu için, bu üç vilâyet yolu kapatıldığından akrabaları Aksu'ya gelebilmişlerdir. Dostları da korktukları için onunla ilgilenememiş olsalar gerektir.